

Målnummer: B3064-08**Avdelning:** 1**Domsnummer:****Avgörandedatum:** 2008-12-05

Rubrik: Svensk domstol har ansetts behörig att utan åtalsförordnande döma över i Sverige bedriven internetbaserad läkemedelshandel och medhjälp därtill även i de delar som i brottet ingående gärningar företagits utom riket. Läkemedelshandeln har ansetts utgöra brott enligt svensk lag trots att den har riktats mot enbart konsumenter utom Sverige.

Lagrum:

- 2 kap. 4 § brottsbalken (1962:700)
- 2 §, 4 § och 11 § lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m.
- 5 § lagen (2002:562) om elektronisk handel och andra informationssamhällets tjänster

Rättsfall:

REFERAT

Attunda tingsrätt

Allmän åklagare väckte vid Attunda tingsrätt åtal mot T.I., M.S., S.F., H.A., P.S. och J.E. för bl.a. grovt narkotikabrott (åtalpunkt 1) och grovt brott mot lagen om handel med läkemedel m.m. (åtalpunkt 2). De åtalade gärningarna bestod i att de tilltalade på närmare beskrivet sätt hade bedrivit handel med narkotika och läkemedel över Internet.

I gärningsbeskrivningen enligt åtalpunkt 2 anfördes följande:

T.I., M.S., S.F., H.A., P.S. och J.E. har gemensamt och i samråd med varandra och andra personer under tiden 1 januari 2003-30 januari 2007 från Stockholm och Skåne uppsåtligen och olovligen via hemsidorna, www.247-drugstore.com, www.personalonlinepharmacy.com och www.no1onlinepharmacy.com på Internet bedrivit handel med läkemedel. Värdet på de överlåtna läkemedlen har uppgått till i vart fall 19 200 000 kr.

Gärningen är att bedöma som grov då det varit fråga om handel med betydande mängder läkemedel och uppgått till ett stort belopp.

T.I:s delaktighet i gärningen har bestått i att han, som en av de ansvariga för verksamheten tillsammans med M.S. lett hela verksamheten och därvid bland annat anlitat P.S. att utföra delar av verksamheten, haft kontakt med och styrt de övriga medverkandenas handlande, tagit emot beställningar från kunder över hela världen och vidarebefordrat dessa till den som haft att göra postutskicken av läkemedlen, medverkat vid företagsköp för att möjliggöra Internethandeln med läkemedel och kontokortsbetalningar, medverkat vid skapandet av de hemsidor där läkemedlen bjudits ut samt öppnat olika bankkonton där betalningarna för försäljningen gått in.

M.S:s delaktighet i gärningen har bestått i att han, som en av de ansvariga för verksamheten tillsammans med T.I. lett hela verksamheten och därvid bland annat anlitat S.F., H.A. och J.E. för att utföra delar av verksamheten, haft kontakt med och styrt de övriga medverkandenas handlande, genomfört köpet av det tyska företaget Rapid Rocks GmbH för att möjliggöra kontokortsbetalningar vid Internethandeln där handeln med läkemedel bedrivits, samt öppnat olika bankkonton där betalningarna för försäljningen gått in.

S.F:s delaktighet i gärningen har bestått i att han, som ett led i handeln,

1. från och med 2003 till den 30 januari 2007 i Spanien olovligen anskaffat,

paketerat och skickat i vart fall 543 466 tabletter utgörande läkemedel enligt läkemedelslagen,

2. under tiden mars 2004-30 januari 2007 tagit emot de betalningar för läkemedlen som skett genom Western Union,

3. varit ställföreträdare för företagen S.F. & Co AB, Stone Investments Ltd, Commerce Concepts Ltd och Rapid Rocks GmbH vilka träffat avtal med det australiensiska företaget FastHit som hårbärerat hemsidan www.247-drugstore.com där handeln bedrivits, det holländska företaget Combell som hårbärerat hemsidan www.personalonlinepharmacy.com där handeln bedrivits samt bland andra det tyska företaget easypay GmbH, det schweiziska bolaget CYBERServices S.A. samt de brittiska bolagen BARDO UK Ltd och E Commerce Services UK om hantering av kontokortsbetalningar från hemsidorna där handeln bedrivits,

4. varit innehavare av bankkonton i bland annat Rietumu Banka i Lettland, Commerzbank i Tyskland och PostFinance i Schweiz till vilka kontokortsbetalningarna styrts.

H.A:s delaktighet i gärningen har bestått i att han under tiden juni 2005-30 januari 2007, som ett led i handeln, i Spanien olovligen anskaffat, paketerat och skickat i vart fall 199 118 tabletter utgörande läkemedel enligt läkemedelslagen. H.A. har även från januari 2005 fungerat som ställföreträdare för det brittiska bolaget Control IT Ltd som träffat avtal med det schweiziska bolaget CYBERServices S.A. om hantering av kontokortsbetalningar från hemsidan www.personalonlinepharmacy.com där läkemedlen bjudits ut.

P.S:s delaktighet i handeln har bestått i att han från januari 2005 till 30 januari 2007 skapat, administrerat och skött kundkontakter för hemsidan www.personalonlinepharmacy.com där handeln bedrivits samt från juni 2005 till 30 januari 2007 administrerat och skött kundkontakter för hemsidorna www.247-drugstore.com och www.no1onlinepharmacy.com där handeln bedrivits.

J.E:s delaktighet i gärningen har bestått i att han från 1 januari 2003 till och med juni 2005 skapat och administrerat hemsidorna www.247-drugstore.com och www.no1onlinepharmacy.com där handeln bedrivits.

Åklagaren yrkade solidariskt förverkande enligt 12 § lagen om handel med läkemedel m.m. från de tilltalade av 19 200 000 kr såsom utbyte av brott.

De tilltalade gjorde invändningar om rättegångshinder under åberopande av att svensk domsrätt saknades i förhållande till gärningarna enligt åtalpunkterna 1 och 2 och yrkade att åtalet i dessa delar skulle avvisas. Invändningarna ogillades av tingsrätten genom beslut under rättegången.

De tilltalade bestred ansvar för brott enligt åtalpunkterna 1 och 2.

Tingsrätten (rådmännen Urban Engström och Rikard Backelin jämte nämnd) meddelade dom den 4 april 2008.

Domskäl

I domen antecknades att åklagaren rörande åtalpunkterna 1 och 2 sakframställningsvis hade anfört bl.a. följande.

Verksamheten avser till att börja med försäljning av läkemedel som är narkotikaklassade i Sverige (åtalpunkten 1). Vidare är det fråga om handel som är illegal i Sverige beträffande vissa andra läkemedel. Försäljningen har bedrivits på Internet från tre olika hemsidor, nämligen de hemsidor som anges i gärningsbeskrivningarnas första stycken. Personer som har varit bosatta i vissa länder utanför Sverige har kunnat beställa de aktuella preparaten via hemsidorna. Produkterna har därefter levererats till beställarna per post. Betalningen för varorna har skett antingen via kunders kreditkort eller via Western Union. Betalningen från kunders kreditkort har gått via företag som tillhandahållit tjänster för kreditkortsbetalningar via Internet, s.k. processorer, som enligt avtal med olika företag ägda av S.F. och H.A. har tagit emot betalningar för deras räkning. Därefter har pengarna förts över till konton som har avtalats. Exempel på processorer som har använts är Klik & Pay, Bardo och Easypay. När betalningen har gått via Western Union har kunden vid sin

beställning valt detta betalningsalternativ. I dessa fall har kunden fått ett e-postmeddelande med ordernummer samt namn och adress på aktuell betalningsmottagare. Kunden har kunnat betala till vilket Western Unionkontor som helst, varefter Western Union har skickat bekräftelse på att pengarna har kunnat hämtas ut av mottagaren. Den som har tagit emot betalningarna i dessa fall har varit S.F. - De beställningar av läkemedel som har kommit in har först kontrollerats varefter e-postmeddelanden har skickats till distributörer, s.k. shipping points, i olika länder som Spanien, Bulgarien, Sydafrika m.fl. Distributören har fått en bifogad fil om vad som skall skickas och till vem, dvs. en order. Avslutningsvis har distributören skickat de beställda läkemedlen till kunden per post.

Flera av de tilltalade i målet är gamla bekanta. De har tidigare haft kontakt med varandra i bl.a. Märsta. T.I. har varit verksam från Skåne. Han har haft företagskunskaper och har ordnat med bolag, processorer och bankkonton. Han har varit den som har kontrollerat aktuella beställningar och som skickat ordrar till distributörerna. Dessutom har han skött kundkontaktarna. M.S. har företrädesvis agerat från Thailand. Därifrån har han styrt verksamheten med T.I. M.S. har engagerat kamrater att delta i verksamheten. Dessutom har han ordnat med företagsköp m.m. S.F. har varit verksam från Spanien. Hans företag S.F. & Co AB, med säte i Stockholms län, har använts som bas i verksamheten. S.F. har varit distributör i Spanien och har stått för flera av aktuella företag och bankkonton. Även H.A. har opererat från Spanien som distributör av läkemedel. Han har varit innehavare av ett av företagen som stått för verksamheten. - - - Även J.E. har varit verksam från Sverige, nämligen från Vallentuna. Han har skapat och administrerat hemsidorna www.247-drugstore.com och www.no1onlinepharmacy.com. P.S. från Hässelby har från Stockholm skapat och administrerat den tredje i sammanhanget aktuella hemsidan, nämligen www.personalonlinepharmacy.com. Den förstnämnda hemsidan kom i drift i början av år 2003. Den andra kom i gång under hösten 2003 medan den sistnämnda hemsidan började användas i början av år 2005. Hemsidorna har bl.a. innehållit uppgifter om kontaktpersoner och avtalsvillkor. - - -

Efter en redogörelse för de tilltalades uppgifter och viss muntlig bevisning anförde tingsrätten i domskälen:

Tingsrättens bedömning

Vad är i objektivt hänseende styrkt?

- - -

Av utredningen framgår till en början att läkemedel - både sådana som är narkotikaklassade i Sverige och sådana som, utan att vara klassade på detta sätt, är receptbelagda här - bjudits ut via de tre hemsidorna som anges i åtalet. Detta har pågått till den 30 januari 2007. Några av de tilltalade har invänt att nätapoteksverksamheten inte var igång - eller i vart fall att de inte själva var involverade i den - så tidigt som åklagaren gjort gällande, dvs. redan den 1 januari 2003. Genom J.E:s uppgifter i förening med viss skriftlig bevisning är det emellertid klarlagt att hemsidan www.247-drugstore.com var färdig alldeles i början av år 2003, sannolikt redan i januari månad, att en ny hemsida www.no1onlinepharmacy.com var i funktion omkring ett halvår senare och att J.E. fick ersättning om cirka 40 000 kr i månaden för sina insatser redan fr.o.m. sommaren 2003. Detta tar tingsrätten till intäkt för att verksamheten genererade betydande vinster redan då. Det är vidare utrett att betalningsströmmarna från de lettiska och schweiziska konton som tecknats i S.F:s namn varit mycket betydande i vart fall sedan år 2004. Även om det är tänkbart att verksamheten inledningsvis inte var fullt så omfattande står det mot den angivna bakgrunden klart att den åtminstone i princip haft den varaktighet som åklagaren hävdar.

J.E. har berättat att han skapade hemsidan www.247-drugstore.com efter att, under år 2002, ha blivit ombedd att göra detta av T.I. och efter att dessa båda och M.S. hade fört en diskussion i frågan några månader tidigare. Vidare har J.E. uppgett att han skapade hemsidan www.no1onlinepharmacy.com efter önskemål av T.I. Tingsrätten finner inte anledning att ifrågasätta dessa uppgifter.

Vad gäller när och av vem S.F. blev involverad i verksamheten kan sägas att

han under huvudförhandlingen tagit tillbaka vissa uppgifter som han lämnade i ett polisförhör den 25 april 2007, t.ex. att det var T.I. som låg bakom affärsidén och att det var M.S. som erbjöd honom att vara med i affärssamarbetet. Däremot har han stått fast vid att de inledande kontakterna troligen ägde rum under år 2002. Tingsrätten konstaterar härvid att S.F:s uppgifter i nyssnämnda förhör är detaljerade och väl förenliga med utredningen i övrigt. Han uppgav bl.a. att den som låg bakom affärsidén jobbade på ett stort företag som konsultare i skönhet och parfymföretag samt att denne inte kunde uteslutas med sitt namn p.g.a. illojal konkurrens mot sitt företag. Särskilt mot denna bakgrund och då S.F. inte har gett någon rimlig alternativ förklaring till varför han uttalade sig som han gjorde i polisförhöret anser sig tingsrätten kunna utgå från att de uppgifter som han lämnade i detta förhör var sanningsenliga.

I vad som nu har sagts ligger att tingsrätten anser att det är utrett att T.I., M.S., S.F. och J.E. var delaktiga i verksamheten från starten samt att visst samråd skett mellan dels de tre förstnämnda, dels T.I. och J.E. redan innan verksamheten inleddes. Klarlagt är också att så länge verksamheten pågått så har samråd skett i olika konstellationer. T.I. har i vart fall samrått - dvs. i vid mening kommunicerat frågor som rört verksamheten - med M.S., P.S., J.E. och - - -. Vidare har underförstått samråd skett mellan T.I. och envar av S.F. och H.A., såtillvida att T.I. skickat ordrar till dessa båda. M.S. har framför allt samrått med T.I. och S.F., men också med H.A. och - - -. Var och en av de övriga har - uttryckligen eller underförstått - samrått med åtminstone någon annan person, som regel T.I. eller M.S. - - -.

I domskälen behandlades här efter frågan om värdet av de överlåtna läkemedlen. Tingsrätten fann att det av åklagaren i gärningsbeskrivningen under åtalspunkt 2 angivna försäljningsvärdet, minst 19 200 000 kr, var styrkt. Tingsrätten övergick här efter till att uttala sig om vad som befunnits utrett i fråga om de olika tilltalades inblandning i gärningarna. I den delen anförde tingsrätten följande.

T.I. har medgett att han haft kontakt med andra medverkande, att han tagit emot beställningar av preparat från kunder fr.o.m. någon gång under andra halvåret 2005 med vissa uppehåll och vidarebefordrat dessa beställningar till dem som haft att göra med postutskick av inköpta preparat, att han medverkat vid vissa företagsköp samt att han varit med vid skapandet av hemsidan www.personalonlinepharmacy.com. Hans medgivanden i dessa hänseenden stöds av såväl hans egna uppgifter som övrig muntlig och skriftlig bevisning. Tingsrätten finner mot denna bakgrund åklagarens gärningspåståenden i dessa delar styrkta. Genom P.S:s, J.E:s och T.I:s egna uppgifter finner tingsrätten vidare klarlagt att T.I. dels anlitat P.S., dels varit delaktig också vid skapandet av de två andra hemsidor som är aktuella i målet, åtminstone såtillvida att han haft ett inflytande över vilka texter som initialt kom att läggas in på hemsidorna. Vidare är det utrett att T.I. åtminstone i Schweiz öppnat bankkonton, på vilka medel som härrört från läkemedelsförsäljningen gått in.

Av de betalningsströmmar som har genomgått i målet framgår vidare att T.I. är den av de tilltalade till vilken störst belopp förts över från S.F:s utländska konton. T.I:s egna uppgifter om att han skulle ha skickat miljonbelopp i kuvert till finansiärer och missnöjda kunder lämnar tingsrätten utan avseende. Som förut nämnts har tingsrätten funnit utrett att T.I. under hösten 2002 tog initiativet till verksamheten - - -. Med utgångspunkt från nu angivna förhållanden och från de medtilltalades utsagor finner tingsrätten klarlagt att T.I. haft en ledande roll i verksamheten och i stor utsträckning styrt övriga medverkandes handlande under hela den tid som åtalet avser. Sammantaget finner tingsrätten att alla särskilda påståenden som åklagaren har lagt T.I. till last är styrkta.

Även när det gäller M.S. har tingsrätten redan tidigare angett att den funnit klarlagt att han varit inblandad i verksamheten alltsedan hemsidan www.247-drugstore.com började fungera skarpt, dvs. från början av år 2003. Genom S.F:s förut nämnda förhörsuppgifter och H.A:s under huvudförhandlingen lämnade uppgifter är det vidare utrett att han anlitat dem och det är också tydligt att han haft en roll, om än möjligen mindre direkt, innan - - - J.E. kom att anlitas. De avlyssnade telefonsamtalen mellan M.S. och andra samt i målet åberopade telefonlistor och muntliga utsagor visar vidare att M.S. haft frekventa kontakter om verksamhetsrelaterade frågor med främst T.I., men också med S.F. - - - och i viss mån H.A. Härutöver är det tydligt att M.S. i åtminstone vissa situationer har styrt andra medverkandes handlande. Som

exempel kan nämnas att han försökt förmå S.F. att ta ut de pengar som betalats via Western Union och gjort klart för H.A. att T.I. var gripen samt att verksamheten därför skulle avslutas. Det anförda och det faktum att M.S. är den, vid sidan av T.I., som fått störst belopp överförda till sig ger enligt tingsrättens mening vid handen att han haft ett övergripande ansvar för verksamheten, låt vara att hans roll tycks ha varit underordnad T.I:s. Som framgår av M.S:s egna uppgifter har han också öppnat bankkonton i Schweiz och Thailand på vilka medel från narkotikaförsäljningen flutit in i Schweiz. Han har också undertecknat köpehandlingar avseende företaget Rapid Rocks GmbH.

Sammantaget är åklagarens samtliga särskilda påståenden även såvitt avser M.S. styrkta. - - -

S.F. har vitsordat att han under tiden mars 2004-den 30 januari 2007 tagit emot de betalningar för i verksamheten sålda tabletter som skett via Western Union. Vidare har han vitsordat att han varit ställföreträdare för företagen S.F. & Co AB och Rapid Rocks GmbH samt att han varit innehavare av bankkonton i Commerzbank i Tyskland och PostFinance i Schweiz. Såväl de nämnda förhållandena som övriga särskilda påståenden beträffande S.F. som görs i - - - stämningsansökan är genom den skriftliga utredningen bevisade. - - -

S.F. har hanterat i vart fall det antal tabletter av olika preparat som åklagaren påstått.

- - -

H.A. har i huvudsak godtagit åklagarens gärningspåståenden. Han har dock framhållit att han saknat kännedom om att han varit ställföreträdare för det brittiska bolaget Control IT Ltd. Vidare har han pläderingsvis, genom sin försvarare, anförat att åklagarens underlag för beräkningen av mängderna av de olika preparat som han har hanterat är behäftat med vissa brister. Tingsrätten finner genom H.A:s egna uppgifter och övrig utredning åklagarens särskilda gärningspåståenden såvitt avser honom styrkta i sin helhet. Detta innebär att det antal tabletter av olika slag som han påstås ha hanterat. - - -

P.S. och J.E. har i allt väsentligt vidgått att de har handlat på det sätt som åklagaren har gjort gällande. Genom deras egna uppgifter, som stöds av den skriftliga bevisningen och i förekommande fall de medtilltalades utsagor, finner tingsrätten åklagarens gärningspåståenden såvitt avser dem styrkta.

Sammanfattningsvis finner tingsrätten styrkt såväl den allmänna ram rörande verksamheten som beskrivs i inledningen av de båda gärningsbeskrivningarna som vad som lagts var och en av de tilltalade till last, dock med de begränsningar som framgått av det föregående. I tingsrättens slutsatser ligger även att det har varit fråga om ett handlande som skett gemensamt och i samråd mellan de medverkande, låt vara att inte alla samrätt tillsammans utan i mindre konstellationer. Objektivt sett har samtliga medverkansgärningar inneburit ett främjande av narkotikahandel respektive en delaktighet i läkemedelshandel på sätt åklagaren har påstått.

Närmare om den fortsatta prövningen

För bifall till åtalet krävs - förutom att subjektiv täckning föreligger, dvs. att de gärningar som tingsrätten funnit styrkta har begåtts med för straffansvar erforderligt uppsåt - dels att gärningarna har utgjort brott mot svensk lag, dels att svensk domstol har rätt att pröva åtalet. De förhållandena att prövningen av om svensk domsrätt föreligger är en processuell fråga och att ett konstaterande av att så inte är fallet skall resultera i att åtalet avvisas (jfr SOU 2002:98 s. 91) kan tala för att den frågan prövas först. Reglerna i 2 kap. BrB - som handlar om den svenska domsrätten - förutsätter emellertid i princip att brott mot svensk lag har begåtts. Av det skälet finner tingsrätten lämpligt att först göra en materiell bedömning, dvs. att pröva om och i vad mån svenska straffbud har överträtts i och med de förfaranden som tingsrätten funnit styrkta. Därefter kommer tingsrätten att behandla domsrättsfrågan för att slutligen ta ställning till huruvida var och en av de tilltalade haft sådant uppsåt som krävs för en fällande dom.

I detta sammanhang kan tilläggas att när nyssnämnda prövningar görs i detta skede, dvs. i samband med domen, torde det inte ha någon betydelse - vare sig praktiskt sett eller i rättskraftshänseende - om åtalet (helt eller delvis)

ogillas på grund av att gärningarna inte anses utgöra brott mot svensk lag eller om åtalet (helt eller delvis) avvisas på grund av bristande svensk domsrätt.

Utgör gärningarna brott mot svensk lag?

Som nyss angetts kan inte åtalet bifallas i vidare mån än gärningarna utgör brott mot svensk lag. En svensk domstol kan nämligen inte döma efter utländsk strafflag.

I fråga om åtalspunkt 1 är svaret på den ovan rubricerade frågan enkelt. Narkotikastrafflagen är nämligen tillämplig även på gärningar som har förövats utomlands (se t.ex. Jareborg, Allmän Kriminalrätt, 2001 s. 242). De gärningar som de tilltalade befunnits övertygade om i denna del utgör således, i objektivt hänseende, narkotikabrott enligt svensk lag.

Såvitt avser åtalspunkt 2 är bilden mer komplex. Den fråga tingsrätten här har att ställa sig är om ifrågavarande straffreglering är beroende av några nationella begränsningar - och i så fall vilka. Bakgrundsvi kan härvid erinras om att inga läkemedel har överlåts till personer boende i Sverige eller ens inom Norden. Såvitt framkommit har inte heller något enda av de sålda läkemedlen någonsin funnits i Sverige.

Den aktuella straffregleringen kan något förenklat beskrivas enligt följande. Enligt 4 § lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m. (fortsättningsvis benämnd läkemedelshandelslagen) får detaljhandel - dvs. försäljning till bl.a. konsument - med vissa typer av läkemedel bedrivas endast av staten eller av juridisk person i vilken staten har ett bestämmande inflytande. I bestämmelsens andra stycke sägs att regeringen bestämmer av vem och på vilka villkor sådan handel får bedrivas. Regeringen har förordnat att handeln får bedrivas av Apoteket AB och slutit ett avtal med bolaget, vari handelsvillkoren regleras. Vissa undantag mot det angivna detaljhandelsförbudet föreskrivs i lagen. Exempelvis får annan bedriva detaljhandel med godkända naturläkemedel och liknande (se 4 § tredje stycket). Vidare får den som har tillstånd att bedriva parthandel med läkemedel också bedriva detaljhandel avseende försäljning till sjukvårdshuvudman och vissa typer av sjukhus (5 §). Den som uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot bl.a. lagens 4 § döms enligt 11 § första stycket till böter eller fängelse i högst ett år. Begås gärningen uppsåtligt och är omständigheterna försvårande döms enligt 11 § tredje stycket till fängelse i högst två år. Det kan anmärkas att 4 § ändrades den 1 maj 2006, men att den ändringen inte har betydelse för den fråga tingsrätten nu (primärt) har att överväga.

Rörande straffbestämmelsers nationella begränsningar har Jareborg i Allmän Kriminalrätt, 2001 s. 237 anfört följande.

„När det gäller att avgöra om ett straffbuds tillämpningsområde är beroende av nationella begränsningar kan man finna vägledning i argumentationen rörande straffbudets skyddsintresse. Om det inte råder något tvivel om att stadgandet har tillkommit för att skydda enbart svenska intressen, och det ej heller finns vägande skäl för annan bedömning, har man att utgå från en nationell begränsning av dess tillämpningsområde. Sålunda kan man utgå från att lagstiftning som har förvaltningsrättslig eller fiskalisk karaktär naturligen endast kan avse förhållandena i Sverige (t.ex. näringslagstiftning, skattelagstiftning, tulllagstiftning, annan ekonomisk lagstiftning, politirättslig och socialrättslig lagstiftning). Det framstår som poänglöst och beskäftigt att i Sverige tillämpa straffbestämmelser vid överträdelser av utländska regler på hithörande områden; dessutom skulle utredningssvårigheterna vara betydande. Sveriges anslutning till EG har emellertid inneburit en viss förändring, så att även en del utländska intressen eller gemenskapsintressen av angiven art skyddas genom svensk strafflagstiftning (se t.ex. BrB 9:3 a).“

Den principiella frågan är om gärningar, som formellt innefattar en överträdelse av ett svenskt straffbud, är värda att bestraffas enligt svensk strafflagstiftning, ehuru de riktar sig mot enbart utländska intressen. Allt efter omständigheterna måste man genom tolkning eller reduktionsslut göra en rimlig avgränsning. Av stor betydelse är att frånvaro av nationella begränsningar underlättar mellanstatligt samarbete vid beivrande av brott.„

Noterbart är även följande. Beträffande specialstraffrätten - dvs. den delen av straffrätten som faller utanför BrB - gäller som utgångspunkt att endast

gärningar som förövas på svenskt territorium kan utgöra brott enligt svensk lag. Detta gäller t.ex. brott mot vapenlagen (1996:67). Detta är en motsatt utgångspunkt i förhållande till brottsbalksbrotten. Skillnaden har en bakgrund i att man ursprungligen avsett att placera bestämmelserna om de allvarligaste brotten i den centrala strafflagen. Det finns vissa undantag från den angivna utgångspunkten. Som framgått är narkotikabrott ett sådant. Brott mot lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning är ett annat undantag. (Jfr härtill Jareborg, a.a. s. 242 f. och Holmqvist m.fl., Brottsbalken, En kommentar, Kap. 1-12 s. 2:2 ff.)

Som kommer att framgå av följande avsnitt anser tingsrätten att de gärningar under åtalspunkt 1, som de tilltalade har befunnits övertygade om, har begåtts i Sverige i den mening som avses i 2 kap. BrB. Med ett motsvarande synsätt - som också tingsrätten anser kan anläggas - låter det sig i och för sig sägas, att de tilltalade gemensamt och i samråd har bedrivit handel med läkemedel i Sverige, dvs. att också gärningarna i åtalspunkt 2 har utövats i Sverige. Detta innebär i sin tur att den aktuella handeln med läkemedel i formell mening kan sägas ha inneburit en överträdelse av 4 § läkemedelshandelslagen, eller i vart fall av bestämmelsens ordalydelse. Frågan är då närmast om gärningarna är värda att straffa enligt svensk strafflagstiftning.

Till en början kan slås fast att det för tingsrätten är helt uppenbart att ett brott mot 4 § läkemedelshandelslagen inte kan förövas på utländskt territorium. Detta följer redan av att Apoteket AB annars i princip skulle få ett världsomfattande monopol, åtminstone ur den svenska strafflagstiftningens perspektiv. Därtill skulle Läkemedelsverkets tillsynsverksamhet bli ohanterlig (jfr 8 § nämnda lag).

Liknande invändningar kan emellertid riktas också mot att ge straffbudet ett så vitt omfång som åklagaren velat göra i detta mål. Ett bifall till åtalet skulle nämligen vara liktydigt med att säga att det principiella förbudet - för annan än staten eller Apoteket AB - mot att bedriva detaljhandel med läkemedel generellt sett omfattar varje försäljning av läkemedel, som inte finns i Sverige, till konsument, som inte heller finns i Sverige, allt så länge verksamhetsutövningen har en sådan anknytning till Sverige att handlingen skall anses begången i Sverige i den mening som avses i 2 kap. BrB. Detta skulle gälla oavsett vilka tillstånd som utverkats eller vilka regler som gäller i de länder där konsumenterna och/eller preparaten fanns. En sådan lagtolkning ter sig för tingsrätten som såväl långtgående som problematisk. Det är svåröverblickbart i vad mån och i vilka situationer en sådan ordning skulle kunna komma i konflikt med exempelvis nationella eller internationella handels- eller diskrimineringsregler. I alla händelser är det lätt att inse att en verksamhet av nyss beskrivet slag kan vara fullt laglig i den eller de andra stater, där läkemedlen och konsumenterna finns, exempelvis på grund av en allmänt sett liberalare reglering eller eftersom en utländsk myndighet gett tillstånd till försäljningen. Troligen skulle en lagtolkning av nyss antydd innebörd också föra med sig att läkemedelsföretag med säte i Sverige bröt mot 4 § läkemedelshandelslagen i den mån de genom dotterbolag bedrev detaljhandel med läkemedel utanför landets gränser.

Tingsrätten vill också peka på att liknande straffregleringar som den i läkemedelshandelslagen finns på en rad andra håll. Detta gäller bl.a. 4 och 11 §§ lagen (2007:1455) om detaljhandel med nikotinläkemedel, som vid straffansvar förbjuder försäljning av sådana läkemedel till den som är under 18 år. Ett annat exempel är 5 kap. 2 § jämte 10 kap. 2 § alkohollagen (1994:1738), som förbjuder annan än Systembolaget AB att bedriva detaljhandel med bl.a. spritdrycker. Det ter sig för tingsrätten som främmande att formella överträdelser av dessa regler skulle betraktas som brott mot svensk lag, om varken konsument eller produkt finns inom svenskt territorium.

Det framstår visserligen som sannolikt att den verksamhet som avses med åtalspunkt 2 har brutit mot flera andra länders lagstiftning (jfr t.ex. Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/83/EG av den 6 november 2001 om upprättande av gemenskapsregler för humanläkemedel, som bl.a. förutsätter att endast behöriga personer har rätt att lämna ut läkemedel till allmänheten i respektive berörd medlemsstat). Svårigheterna med att komma till rätta med en gränsöverskridande verksamhet av nu aktuellt slag är också en faktor att ta hänsyn till när det bedöms hur långt det straffbara området bör sträcka sig. De förut berörda betänkligheterna med att ge straffregleringen i läkemedelshandelslagen en så vidsträckt innebörd som en fällande dom i detta

mål skulle föra med sig väger enligt tingsrättens mening emellertid tyngre än de nyss nämnda faktorerna. Denna straffreglering bör således inte täcka ett sådant förfarande som det nu aktuella. I stället bör en överträdelse av ifrågavarande straffbud förutsätta åtminstone att de konsumenter till vilka detaljhandeln riktar sig eller läkemedlen finns innanför landets gränser.

Tingsrätten finner således att ingen av de tilltalade har brutit mot svensk lag på det sätt åklagaren har gjort gällande under åtalspunkt 2. Åtalet enligt denna åtalspunkt skall därmed ogillas såvitt avser dem alla.

Avslutningsvis kan sägas att med de bedömningar som nu har gjorts saknar tingsrätten anledning att pröva två frågor som endast pläderingsvis respektive inte alls har berörts av parterna, nämligen följande. Var 4 § läkemedelshandelslagen före den 1 maj 2006, i och med de då förekommande hänvisningarna till upphävda författningar, utformad så att legalitetsskäl helt eller delvis omöjliggjort en fällande dom för tiden dessförinnan? Innebär EG-domstolens dom den 31 maj 2005 i mål C- 438/02 (Krister Hanner) - i vilken den tidigare utformningen av apoteksmonopolet underkändes - ett generellt eller åtminstone partiellt hinder mot att tillämpa den aktuella straffbestämmelsen, i vart fall på gärningar begångna före det att apoteksmonopolet den 24 juni 2005 kom att modifieras? Tingsrätten nöjer sig med att konstatera att svaren på dessa frågor knappast är givna (jfr beträffande den senare frågan Hettne i Europarättslig tidskrift, 2005 s. 562 ff.).

Vid den fortsatta behandlingen av åtalet enligt åtalspunkt 1 fann tingsrätten att de tilltalades samtliga handlingar under denna åtalspunkt kunde bedömas enligt svensk lag och vid svensk domstol, att samtliga tilltalade haft för straffansvar erforderligt uppsåt i alla de delar där de objektivt sett befunnits övertygade om brottsliga handlingar, att samtliga tilltalade skulle bedömas som gärningsmän och att gärningarna skulle rubriceras som grovt narkotikabrott.

Domslut

Tingsrätten ogillade åtalet för grovt brott mot lagen om handel med läkemedel m.m. och yrkandet om förverkande enligt nämnda lag.

Tingsrätten dömde envar av T.I., M.S., S.F., H.A., P.S. och J.E. enligt 3 § narkotikastrafflagen (1968:64) för grovt narkotikabrott. T.I. dömdes dessutom för grovt bokföringsbrott i två fall, S.F. för grovt bokföringsbrott, H.A. för vapenbrott och P.S. för bokföringsbrott. Påföljden bestämdes för T.I. till fängelse 7 år, för M.S. till fängelse 6 år, för S.F. till fängelse 4 år 6 månader, för H.A. till fängelse 3 år samt för var och en av P.S. och J.E. till fängelse 2 år. De tilltalade ålades också att utge olika belopp som förverkat utbyte av försåld narkotika.

Svea hovrätt

Såväl åklagaren som samtliga tilltalade överklagade i Svea hovrätt.

Åklagaren yrkade att hovrätten skulle döma T.I., M.S., S.F., H.A., P.S. och J.E. även för brott mot lagen om handel med läkemedel m.m. enligt åtalspunkten 2 och att de skulle ådömas längre fängelsestraff. Vidare yrkade åklagaren förverkande enligt 12 § nämnda lag, att utges solidariskt av T.I., M.S. och S.F. med 9 960 000 kr som utbyte av brott samt av H.A. med 600 000 kr, av P.S. med 600 000 kr och av J.E. med 800 000 kr. Åklagaren yrkade i vart fall att T.I., M.S. och S.F. skulle åläggas längre fängelsestraff och förpliktas att utge högre belopp än tingsrätten hade bestämt som förverkat utbyte av försåld narkotika.

T.I., M.S., S.F., H.A., P.S. och J.E. yrkade alla att hovrätten skulle avvisa åtalet enligt åtalspunkterna 1 och 2. Alternativt yrkade de att åtalet för grovt narkotikabrott och yrkandet om förverkande skulle ogillas. T.I., S.F. och P.S. framställde även ändringsyrkanden beträffande åtalen för bokföringsbrott. Samtliga tilltalade yrkade under alla förhållanden straffflindring.

Part bestred motparts ändringsyrkanden.

Hovrätten (hovrättsråden Agneta Fergenius och Per Kjellström, adjungerade ledamoten Robert Johansson, referent, och två nämndemän) anförde i dom den 2 juli 2008 bl.a.:

Hovrättens domskäl

Skuld m.m.

Åtalspunkten 1 - grovt narkotikabrott

Den första frågeställningen som aktualiseras i hovrätten är om det föreligger svensk domsrätt. De gärningar åklagaren lagt T.I. till last har enligt åklagaren begåtts i Sverige och de övriga tilltalades gärningar är att se som medverkan därtill.

Avseende den roll som var och en av de tilltalade haft i verksamheten och den tid under vilken de varit verksamma finner hovrätten inte skäl till annan bedömning än den tingsrätten gjort. Av vad som framkommit av utredningen har T.I. och M.S. enligt hovrätten startat och lett verksamheten. S.F. får anses ha haft en större inblandning än de övriga tilltalade i fråga om planering och upplägg men synes ha haft en underordnad roll i förhållande till T.I. och M.S. H.A. kan inte anses ha haft en större del i verksamheten än den han vidgått vilket även gäller för J.E. och P.S.

Hovrätten finner således utrett att samtliga tilltalade deltagit i den ifrågavarande verksamheten och samtliga gärningar ska då anses begångna i Sverige. Hovrätten finner följaktligen att det föreligger svensk domsrätt ävensom att svensk lag ska tillämpas (jfr Jareborg, Allmän kriminalrätt, 2001, s. 242-245 och Brottsbalkskommentaren, 2007, s. 2:38 och s. 2:41). De tilltalades yrkanden om avvisning av åtalet i denna del ska alltså lämnas utan bifall.

- - -

I uppsåtsfrågan instämmer hovrätten likaså i tingsrättens bedömning när det gäller T.I., M.S., S.F., H.A. och P.S. Hovrätten finner följaktligen att de ska dömas för de gärningar åklagaren lagt dem till last. Såvitt gäller J.E. finner hovrätten däremot inte visat att han känt till eller eljest varit likgiltig inför det faktum att det även försålles narkotikaklassade läkemedel på de aktuella webbsidorna. - - -

Fråga uppkommer slutligen om samtliga tilltalade ska vara att anse som gärningsmän. Hovrätten delar härvidlag tingsrättens bedömning såvitt avser T.I. och M.S. Hovrätten finner dock, såvitt framkommit, att S.F., H.A. och P.S. deltagit i verksamheten enbart i sådan mån att de ska bedömas som medhjälpare i T.I:s och M.S:s verksamhet.

Sammanfattningsvis ska T.I. och M.S. dömas för grovt narkotikabrott. S.F., H.A. och P.S. ska med ändring av tingsrättens dom i denna del dömas för medhjälp till grovt narkotikabrott. J.E. ska frikännas helt från ansvar för grovt narkotikabrott - - -.

Åtalspunkten 2 - brott mot lagen om handel med läkemedel m.m.

Vad gäller brott mot lagen om handel med läkemedel m.m. gör hovrätten samma bedömning avseende denna punkt som vad avser åtalspunkten 1 ifråga om de tilltalades delaktighet, domsrätt och tillämpligheten av svensk lag. Enär samtliga gärningar sålunda är att anse som begångna i Sverige ska de tilltalades yrkanden om avvisning av åtalet lämnas utan bifall även vad avser åtalspunkten 2 (jfr Jareborg, Allmän kriminalrätt, 2001, s. 242-245 och Brottsbalkskommentaren, 2007, s. 2:38 och s. 2:41).

Den förebringade utredningen får anses ge vid handen att verksamheten i denna del omfattat försäljning för i vart fall 19 200 000 kr samt att den i allt väsentligt skett till personer bosatta utanför EU-området. Hovrätten finner utrett att T.I. och M.S. har gjort sig skyldiga till vad åklagaren i denna del lagt dem till last. Likaså finner hovrätten att S.F. och H.A. deltagit i verksamheten på sätt åklagaren påstått och hanterat de mängder läkemedel som åklagaren angett. Även beträffande J.E. och P.S. finner hovrätten att de gjort sig skyldiga till de gärningar åklagaren lagt dem till last.

Hovrätten gör likaså samma bedömning avseende uppsåtsfrågan som under åtalspunkten 1 såvitt avser T.I., M.S., S.F., H.A. och P.S. J.E. har vidgått att han var medveten om att det var fråga om försäljning av läkemedel på de olika

webbsidorna. Även J.E. har sålunda uppsåtligt deltagit i den nu aktuella läkemedelsförsäljningen.

I enlighet med det synsätt som anlagts under åtalpunkten 1 finner hovrätten att T.I. och M.S. är att anse som gärningsmän samt S.F., H.A., P.S. och J.E. som medhjälpare.

Hovrätten finner inte att en tillämpning av 4 § lagen om handel med läkemedel m.m. i dess lydelse före den 1 maj 2006 står i strid med den svenska legalitetsprincipen. Inte heller finner hovrätten att EG-rätten utgör hinder mot att de tilltalade döms i målet, eftersom försäljningen huvudsakligen skett till personer bosatta utanför EU-området.

Sammanfattningsvis ska T.I. och M.S. dömas för brott mot lagen om handel med läkemedel m.m. S.F., H.A., J.E. och P.S. ska dömas för medhjälp härtill. Hovrätten finner att verksamheten mot bakgrund av dess yrkesmässighet och omfattning är att bedöma enligt 11 § tredje stycket lagen om handel med läkemedel m.m.

Hovrättens domslut

Hovrätten lämnade yrkandet om avvisning av åtalet enligt åtalpunkterna 1 och 2 utan bifall.

I övrigt ändrade hovrätten tingsrättens dom på följande sätt. T.I. och M.S. dömdes även enligt 4 § och 11 § tredje stycket lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m. för brott mot nämnda lag. S.F., H.A., P.S. och J.E. dömdes enligt dessa paragrafer och 23 kap. 4 § BrB för medhjälp till brott mot nämnda lag. Hovrätten förklarade följande belopp förverkade enligt 12 § lagen om handel med läkemedel m.m.: från T.I. och M.S. vardera 4 372 000 kr, från S.F. 1 214 000 kr, från H.A. 600 000 kr, från P.S. 600 000 kr och från J.E. 800 000 kr. S.F., H.A. och P.S. dömdes för medhjälp till grovt narkotikabrott i stället för såsom i tingsrätten för grovt narkotikabrott. Åtalet mot J.E. för grovt narkotikabrott ogillades. Det ena av åtalen mot T.I. för grovt bokföringsbrott ogillades och det bokföringsbrott för vilket S.F. åtalats bedömdes inte som grovt brott. Påföljden bestämdes för T.I. till fängelse 8 år, för M.S. till fängelse 8 år, för S.F. till fängelse 5 år, för H.A. till fängelse 3 år 6 månader, för P.S. till fängelse 2 år 6 månader och för J.E. till villkorlig dom jämte 120 dagsböter å 90 kr.

Högsta domstolen

Samtliga tilltalade överklagade hovrättens dom. T.I. yrkade att HD skulle ogilla åtalet, med undantag för bokföringsbrottet, och lämna förverkandeyrkandet utan bifall. M.S. yrkade att HD skulle ogilla åtalet och lämna förverkandeyrkandet utan bifall. S.F., H.A. och P.S. yrkade att HD skulle i första hand avvisa och i andra hand ogilla åtalet. I händelse av fällande dom yrkade S.F. och P.S. att fängelsestraffet skulle sättas ned och yrkandet om förverkande lämnas utan bifall. J.E. yrkade att HD skulle ogilla åtalet för brott mot lagen om handel med läkemedel m.m. och lämna förverkandeyrkandet utan bifall.

Riksåklagaren bestred ändring.

HD meddelade prövningstillstånd i frågan huruvida vad hovrätten funnit styrkt beträffande envar av T.I., M.S., S.F., H.A., J.E. och P.S. enligt åtalpunkten 2 innebar att förutsättningar förelåg att döma dem till ansvar enligt lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m. Frågan om meddelande av prövningstillstånd rörande målet i övrigt förklarades vilande.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, rev.sekr. Lena Råssjö, föreslog i betänkande följande dom:

Domskäl

Utgångspunkten för HD:s bedömning är vad hovrätten har funnit utrett om var och en av de tilltalade, vilket kan sammanfattas enligt följande. T.I., som agerade från Sverige, tog initiativ till verksamheten, hade en ledande roll i denna och styrde i stor utsträckning övriga medverkandes handlande under hela den tid som åtalet avser. Även M.S., som företrädesvis agerade från Thailand, hade ett övergripande ansvar för verksamheten, men hans roll var

underordnad T.I. S.F. och H.A. anlitas av M.S. bl.a. för att i Spanien köpa de läkemedel som beställts och distribuera dem till berörda kunder. Kunderna fanns i ett antal olika länder (bl.a. inom EES-området). J.E:s och P.S:s delaktighet bestod framför allt i att de, i Sverige, skapade och administrerade olika hemsidor där läkemedlen bjöds ut. Språket på hemsidorna var engelska och de aktuella läkemedlen vare sig fanns i Sverige rent fysiskt eller såldes till kunder bosatta i Sverige.

I målet aktualiseras framför allt frågor om gärningarna utgör brott mot svensk lag och om svensk domsrätt föreligger.

Brott mot svensk lag?

Försäljning av läkemedel på Internet är en sådan tjänst som avses i lagen (2002:562) om elektronisk handel och andra informationssamhällets tjänster (e-handelslagen), som trädde i kraft den 1 juli 2002. Lagen grundas på EG-direktivet 2000/31/EG om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster, särskilt elektronisk handel, på den inre marknaden (e-handelsdirektivet). Med informationssamhällets tjänster avses enligt 2 § i lagen tjänster som normalt utförs mot ersättning och som tillhandahålls på distans, på elektronisk väg och på individuell begäran av en tjänstemottagare. Elektronisk handel, dvs. handel med varor och tjänster över Internet, är exempel på en sådan tjänst. (Prop. 2001/02:150, s. 18 f. och 110.)

EG-direktivets syfte var att undanröja vissa rättsliga hinder som ansågs hämma utvecklingen av elektronisk handel och att säkerställa fri rörlighet för bl.a. sådana tjänster. Ett av de hinder som ansågs viktigt att undanröja var osäkerheten om vilket lands lag som skall tillämpas vid elektronisk handel över gränserna. I direktivet slås det därför fast att det är den s.k. ursprungslandsprincipen som skall tillämpas. Principen innebär att det är lagen i det land där den som tillhandahåller tjänsten (tjänsteleverantören) är etablerad som skall tillämpas på tjänsterna, även i de fall tjänsteleverantören helt eller delvis riktar sin verksamhet mot en annan stat inom EES-området. Syftet med denna princip är att den som avser att bedriva elektronisk handel skall veta vilket lands lag han eller hon har att rätta sig efter i frågor som rör tillstånd, marknadsföring etc. och inte behöva ta reda på och beakta de krav som ställs på verksamheten eller tjänsterna i alla länder som någon kund kan tänkas ha sitt hemvist i. (Prop. 2001/02:15 s. 24 och 59 ff.)

I svensk lagstiftning har ursprungslandsprincipen kommit till uttryck i 5 § e-handelslagen. Där anges att svensk rätt skall gälla för de tjänster som tillhandahålls av tjänsteleverantörer etablerade i Sverige, även om tjänsterna helt eller delvis riktar sig mot tjänstemottagare i någon annan EES-stat. Den som är etablerad i Sverige och bedriver elektronisk handel härifrån skall med andra ord rätta sig efter de regler som gäller i Sverige, även om hemsidan är på ett annat språk och om verksamheten riktar sig mot kunder i andra EES-länder. (A. prop. s. 63 ff. och s. 112 f.) Innebörden av bestämmelsen är att även lagen om handel med läkemedel m.m. måste anses vara tillämplig på sådana leverantörer av e-handelstjänster som är etablerade i Sverige, även om deras verksamhet vänder sig mot kunder som är bosatta i andra länder inom EES-området.

E-handelslagen och dess ursprungslandsprincip gäller alltså enbart i de fall verksamheten i vart fall delvis riktar sig mot andra EES-länder. Frågan är då vad som gäller i förhållande till tjänster som enbart riktar sig till konsumenter utanför EES-området. Det måste alltså göras en bedömning av i vilken mån straffbudet i lagen om handel med läkemedel m.m. är territoriellt begränsat. Huvudsyftet med regleringen av handeln med läkemedel får antas vara att kunna upprätthålla ett fullgott konsumentskydd. Varken av lagen eller av dess förarbeten framgår att lagen är avsedd att skydda enbart svenska konsumenter. Den får därför anses gälla för all verksamhet som bedrivs i eller från Sverige, oavsett var konsumenterna har sitt hemvist. En tjänsteleverantör som med uppsåt eller av oaktsamhet bedriver handel med läkemedel i eller från Sverige i strid med lagen skulle alltså göra sig skyldig till brott mot svensk lag.

Frågan är då om verksamheten i det här fallet kan anses ha bedrivits i eller från Sverige eller om verksamheten varit etablerad i Sverige, såsom det uttrycks i e-handelslagen. Enligt 2 § e-handelslagen avses med begreppet etableringsstat den stat där en tjänsteleverantör har sitt fasta driftställe. I lagens förarbeten anges vidare att etableringsstaten skall fastställas i enlighet med EG-

domstolens praxis, som innebär att etableringsbegreppet omfattar det faktiska bedrivandet av näringsverksamhet med hjälp av ett fast driftställe. För ett företag som tillhandahåller tjänster via en webbplats på Internet är etableringsstaten alltså inte den stat där utrustningen för webbplatsen finns eller den stat från vilken det går att nå webbplatsen, utan den stat där näringsverksamheten utövas. När en tjänsteleverantör är etablerad i flera stater skall en tjänst anses tillhandahållas från den stat där verksamhetens centrum ligger för denna särskilda tjänst. (A. prop. s. 110.)

I det normalfall som får antas ha varit utgångspunkten för regleringen är tjänsteleverantören ett bolag som är fast etablerat i en viss stat. När verksamheten, som i detta fall, har bedrivits av ett antal enskilda personer som befunnit sig i olika länder blir det avgörande i vilket land verksamhetens centrum kan anses ha legat.

Främst med hänsyn till att T.I., som hade den ledande rollen, styrde verksamheten från Sverige, men också till att flera av de tilltalade anlätades i Sverige och till att hemsidorna skapades i och administrerades från Sverige finner HD att verksamheten har haft sitt centrum i Sverige. De tilltalade har därmed haft skyldighet att följa svensk lag i sin verksamhet, vilket innebär att den otillåtna handeln med läkemedel har utgjort brott mot svensk lag.

Svensk domsrätt?

En ytterligare förutsättning för att de tilltalade skall kunna dömas för de åtalade gärningarna är att svensk domsrätt föreligger. Frågan om i vilka fall svensk domstol är behörig att döma för brott enligt svensk lag regleras i 2 kap. BrB. Av 1 § följer att för brott som begåtts här i riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol. Detsamma gäller om det är ovisst var brottet förövats, men det finns skäl att anta att det är begånget inom riket. Under vissa förutsättningar, som närmare anges i 2 och 3 §§, döms även för brott som begåtts utom riket efter svensk lag och vid svensk domstol. För brott som förövats utom riket stadgas enligt 5 § som huvudregel att åtal för brottet inte får väckas utan förordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill. Enligt 4 § anses brott begånget där den brottsliga handlingen företogs, men även där brottet fullbordades. Ett brott kan alltså vara begånget på flera ställen och till och med i flera länder.

Enligt den s.k. ubikvitetsprincipen räcker det för att lokalisera ett brott i en viss stat att någon del av brottet har förövats där. Om en fysisk handling, som utgör en del av brottet, utförts i Sverige anses brottet ha förövats i Sverige, även om den omedelbara eller medelbara följden av handlingen har inträffat utomlands. Som exempel kan nämnas att djurplågeri kan förövas genom att sända ett djur till utlandet. Även om olaga tvång eller ärekränkning har förövats genom att från en plats i Sverige skicka ett brev till en person i utlandet anses brottet förövat i Sverige (s.k. distansförbrytelse). Det räcker med att någon del av handlingen utförs i Sverige. Vid medverkan till brott anses den brottsliga gärningens lokalisering bestämmas av både medverkansgärningen och huvudgärningen. (Jareborg, Allmän kriminalrätt, 2001, s. 243 f.) Det innebär att gärningen anses ha förövats både i det land där den medverkande befann sig och i det land där huvudgärningen förövades.

Det som är straffbelagt enligt 4 och 11 §§ lagen om handel med läkemedel m.m. är att för annan än staten, eller juridisk person i vilken staten har ett bestämmande inflytande, med uppsåt eller av oaktsamhet bedriva detaljhandel med vissa kategorier av läkemedel. Mot bakgrund av att det är själva handeln med läkemedel, dvs. verksamheten i sig, som utgör den brottsliga gärningen, och att verksamheten har bedrivits med Sverige som centrum måste såväl huvudgärningen som de medverkandes gärningar anses vara begångna i Sverige. Följden av att verksamhetens centrum (etableringsstaten) har bedömts vara Sverige är alltså både att de tilltalades gärningar utgjort brott mot svensk lag och att gärningarna i sin helhet får anses ha begåtts i Sverige. Eftersom svensk domsrätt därmed föreligger skall yrkandet om avvisning av åtalet lämnas utan bifall. Frågan i prövningstillståndet skall besvaras i enlighet med detta.

HD delar hovrättens bedömning att en tillämpning av 4 § lagen om handel med läkemedel i dess lydelse före den 1 maj 2006 inte står i strid med den svenska legalitetsprincipen.

Vid den nu gjorda bedömningen saknas det skäl att meddela prövningstillstånd i de delar där frågan därom har förklarats vilande.

Domslut

HD lämnar yrkandet om avvisning av åtalet utan bifall.

HD förklarar att vad hovrätten funnit styrkt beträffande envar av T.I., M.S., S.F., H.A., J.E. och P.S. enligt åtalspunkten 2 innebär att förutsättningar föreligger att döma dem till ansvar enligt lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m.

HD meddelar inte prövningstillstånd rörande målet i övrigt. Hovrättens domslut står därmed fast.

HD (justitieråden Johan Munck, Dag Victor, referent, Ann-Christine Lindeblad, Anna Skarhed och Lena Moore) meddelade den 5 december 2008 följande dom:

Domskäl

De tilltalade åtalades i tingsrätten för att gemensamt och i samråd med varandra och andra personer under tiden 1 januari 2003 till den 30 januari 2007 från Stockholm och Skåne uppsåtligen och olovligen ha bedrivit handel med läkemedel. Som tillämpliga lagrum uppgav åklagaren 4 § och 11 § första och tredje styckena lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m. Enligt gärningsbeskrivningen hade den åtalade verksamheten letts av T.I. och M.S.

Tingsrätten fann beträffande samtliga tilltalade att de gärningspåståenden som åklagaren gjort objektivt i allt väsentligt var styrkta. Tingsrätten ogillade emellertid åtalen i den aktuella delen på den grunden att de åtalade gärningarna inte utgjorde brott mot svensk lag.

Hovrätten har däremot, sedan åklagaren överklagat domen i denna del, funnit att det föreligger svensk domsrätt och att svensk lag skall tillämpas. T.I. och M.S. har dömts som gärningsmän medan de gärningar som de övriga dömts för har ansetts utgöra medhjälp till den olovligt bedrivna läkemedelshandeln.

Vad hovrätten lagt till grund för sin fällande dom kan sammanfattas enligt följande. T.I., som agerade från Sverige, tog initiativ till verksamheten, hade en ledande roll i denna och styrde i stor utsträckning övriga medverkandes handlande under hela den tid som åtalet avser. Även M.S., som företrädesvis agerade från Thailand, hade ett övergripande ansvar för verksamheten, men hans roll var underordnad T.I:s. S.F. och H.A. anlätades av M.S. bl.a. för att i Spanien köpa de läkemedel som beställts och distribuera dem till berörda kunder. Kunderna fanns i ett antal olika länder (bl.a. inom EES-området). J.E:s och P.S:s delaktighet bestod framför allt i att de, i Sverige, skapade och administrerade olika hemsidor där läkemedlen bjöds ut. Språket på hemsidorna var engelska, och de aktuella läkemedlen fanns inte i Sverige rent fysiskt och såldes inte heller till kunder bosatta i Sverige.

Är svensk domstol behörig att pröva åtalen?

En av de invändningar som riktats mot åtalen är att vissa av de åtalade gärningarna har begåtts utom riket och att svensk domstol inte är behörig att pröva åtalen i dessa delar eftersom det inte meddelats något åtalsförordnande.

Bestämmelser om svensk domstols behörighet i brottmål finns i 2 kap. BrB. Av 1 § framgår att svensk domstol är behörig att döma för brott som begåtts i Sverige. Bestämmelser om behörighet att döma för brott som begåtts utom riket finns i 2-3 a §§. Av 5 § andra stycket framgår att åtal för brott som begåtts utom riket som huvudregel inte får väckas utan att regeringen (eller den regeringen bemyndigat) meddelat förordnande därom. Något sådant förordnande har inte meddelats i målet. Det är ostridigt att en rad av de förfaranden som omfattas av åtalet ägt rum utomlands. En förutsättning för att de tilltalade skall kunna fällas till ansvar även i dessa hänseenden är att de påstådda brotten ändå är att anse som begångna i riket i den mening som avses i 2 kap. BrB.

I den av åklagaren åberopade 4 § lagen om handel med läkemedel finns ett förbud för annan än staten eller juridisk person i vilken staten har ett

bestämmande inflytande att bedriva detaljhandel med läkemedel. Av 2 § samma lag framgår att med detaljhandel avses bl.a. försäljning till konsument. Det i målet aktuella åtalet avser verksamhet i form av detaljhandel under viss angiven tid. Åtalet är således utformat med utgångspunkt i att fråga är om ett s.k. kollektivdelikt, eller med andra ord att den åtalade verksamheten är att bedöma som ett brott även om åtalet avser flera gärningar vid skilda tillfällen som var för sig är tillräckliga för ansvar för fullbordat brott. HD finner inte anledning att uppfatta straffbestämmelsen på annat sätt. Det som är primärt avgörande för behörighetsfrågan blir därmed om den verksamhet som hovrätten funnit styrkt kan anses ha bedrivits i Sverige. Av vad hovrätten funnit utrett framgår att detta måste anses vara fallet. Det innebär att svensk domstol, enligt 2 kap. 1 och 4 §§ BrB och i överensstämmelse med den s.k. ubikvitettsprincipen, är behörig att döma över gärningar som ingått i den åtalade verksamheten även om de begåtts utomlands.

I sammanhanget skall ytterligare beaktas att det endast är T.I. och M.S. som bedömts som ansvariga för verksamheten i dess helhet. Ansvar för de övriga tilltalade vilar på påståenden om särskilda avgränsade gärningar även om dessa ansetts ingå som led i den samlade verksamheten. Såvitt gäller S.F. och H.A. har inte annat framkommit än att de förfaranden som åtalen omfattar i sin helhet har utförts utomlands. Detta innebär inte att svensk domstol saknar behörighet att döma dem utan att det meddelats ett åtalsförordnande. De åtalade gärningarna har nämligen inte bedömts som självständiga brott utan som medhjälp till den handel med läkemedel som T.I. och M.S. bedrivit. Någon särskild bestämmelse om hur medverkanshandlingar skall lokaliseras finns inte. En sådan anses emellertid vara begången inte endast där den företogs utan också där huvudgärningen begicks. Att de åtalade förfarandena utförts utomlands utesluter alltså inte att svensk domstol, även utan åtalsförordnande, är behörig att pröva åtalen.

Det anförda innebär att avsaknaden av åtalsförordnande inte utgör något hinder mot att döma de tilltalade till ansvar även för sådana förfaranden som utförts utomlands.

Brott mot svensk lag?

Av det anförda framgår alltså att de åtalade gärningarna skall anses ha begåtts i Sverige. Vid tillämpningen av specialstraffrättsliga bestämmelser kan det ofta vara en både nödvändig och tillräcklig förutsättning för straffbarhet att en gärning har begåtts här i landet. I andra fall står det klart att en närmare prövning måste ske av bestämmelsernas räckvidd. I förevarande mål måste frågan ställas om de åtalade gärningarna kan anses utgöra brott mot svensk lag, trots att varken de aktuella läkemedlen eller konsumenterna fysiskt finns i Sverige. Den fråga som är aktuell i målet är således att handel bedrivits i Sverige men varit riktad mot utländska marknader.

Efter orden omfattar förbudet i 4 § lagen om handel med läkemedel och den därtill anknytande straffbestämmelsen i 11 § varje form av detaljhandel med läkemedel som bedrivs av någon annan än svenska staten eller en juridisk person i vilken svenska staten har bestämmande inflytande. Det är dock uppenbart att lagens reglering av detaljhandel med läkemedel i första hand tar sikte på försäljning på den svenska marknaden. I allmänhet uppehåller sig vid sådan försäljning såväl säljare som köpare på svenskt område och leveransen sker också i Sverige.

Under senare år har det emellertid skett en mycket snabb utveckling av de tekniska förutsättningarna för att driva handel som sträcker sig över nationsgränserna. Det finns därför på ett helt annat sätt än vad som tidigare har gällt anledning att räkna med att handel som bedrivs från en stat i större eller mindre utsträckning kan rikta sig också till konsumenter som befinner sig i annan stat - s.k. distansförsäljning. I de fall som handeln är underkastad offentligrättslig reglering i den stat där säljaren bedriver sin verksamhet och/eller i den stat där köparen befinner sig och dit varan levereras uppkommer frågan i vilken utsträckning de olika offentligrättsliga regleringarna är tillämpliga på handeln. När det gäller handel med läkemedel finns det såvitt avser svensk rätt inte några klara besked i den delen vare sig i själva lagen om handel med läkemedel eller i dess förarbeten.

Något principiellt hinder finns inte mot att Sverige i enlighet med den s.k. effektlansprincipen reglerar distanshandel med läkemedel som riktar sig mot

den svenska marknaden även om säljaren bedriver sin verksamhet från utlandet. (Jfr dock SOU 2008:4 Omreglering av apoteksmarknaden Del 2 där det finns uttalanden, s. 518 och 525 f., som kan ge intrycket att det inte skulle vara möjligt att införa någon sådan reglering.) I förhållande till stater som ingår i EES-området gäller särskilda begränsningar. Av EG-domstolens dom den 11 december 2003 i målet C-322/01, Deutscher Apothekerverband mot Doc Morris, REG 2003 I-4887 framgår emellertid att artikel 30 EG ansetts kunna åberopas som stöd för ett nationellt förbud mot distansförsäljning riktad mot det egna territoriet av läkemedel som endast får försäljas på apotek under förutsättning att förbudet avser receptbelagda läkemedel. Däremot ansågs artikeln inte kunna motivera ett absolut förbud mot distansförsäljning av läkemedel som är receptfria.

Frågan om under vilka villkor det skall vara tillåtet att bedriva handel riktad mot utländska marknader kan uppfattas som en angelägenhet som endast angår den stat vars marknad handeln riktar sig mot. Mot en sådan uppfattning kan anföras att de skyddsintressen som ligger till grund för regleringen av handeln kan vara sådana, exempelvis enskildas säkerhet och hälsa, att de är relevanta även i förhållande till utländska marknader. Detta talar för att det kan vara motiverat att upprätthålla de krav som gäller enligt svensk rätt gentemot den som bedriver handel på svenskt territorium även om handeln skulle rikta sig mot andra marknader.

I vissa hänseenden har den berörda frågan uttryckligen reglerats genom lagen (2002:562) om elektronisk handel och andra informationssamhällets tjänster (e-handelslagen) som trädde i kraft den 1 juli 2002, dvs. innan första tidpunkten för de brott som omfattas av åtalet i detta mål. Lagen grundas på Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/ 31/EG av den 8 juni 2000 om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster, särskilt elektronisk handel, på den inre marknaden (e-handelsdirektivet). Direktivets syfte var att undanröja vissa rättsliga hinder som ansågs hämma utvecklingen av elektronisk handel och att säkerställa fri rörlighet för bl.a. sådana tjänster. Ett av de hinder som ansågs viktigt att undanröja var osäkerheten om vilket lands lag som skall tillämpas vid elektronisk handel över gränserna (punkt 5 i direktivets ingress). I direktivet slås fast att den s.k. ursprungslandsprincipen skall tillämpas beträffande det s.k. åsamordnade regelområdet. Detta innebär att det är lagen i det land där den som tillhandahåller tjänsten (tjänsteleverantören) är åetablerad å som skall tillämpas på tjänsterna, även i de fall som tjänsterna helt eller delvis riktar sig mot tjänstemottagare i någon annan stat inom EES (5 § e-handelslagen).

Med det samordnade regelområdet avses offentligrättsliga krav på informationssamhällets tjänster och på tjänsteleverantörer i fråga om påbörjande och utövande av verksamhet (2 § e-handelslagen). Vid sidan av marknadsrättsliga bestämmelser pekas i propositionen bl.a. på bestämmelser om tillsyn (varvid Läkemedelsverket, som svarar för tillsynen enligt lagen om handel med läkemedel, anføres som ett exempel) och straffbestämmelser. (Jfr prop. 2001/02:150 s. 61, 65 och 113.)

E-handelslagen omfattar emellertid endast vad som kallas för åinformationssamhällets tjänsterå. Därmed avses enligt 2 § e-handelslagen tjänster som normalt utförs mot ersättning och som tillhandahålls på distans, på elektronisk väg och på individuell begäran av en tjänstemottagare. Detta innebär att detaljhandel med läkemedel inte som sådan ingår i lagens tillämpningsområde. Marknadsföringen och beställning av läkemedlen via Internet faller i och för sig under lagen. Däremot omfattas själva läkemedelsleveranserna inte av e-handelslagens tillämpningsområde (jfr a. prop. s. 56 f. och 110 samt SOU 2008:4, Omreglering av apoteksmarknaden Del 2, s. 507). Regleringen i e-handelslagen kan under sådana förhållanden inte i sig anses utgöra tillräcklig grund för att vad hovrätten funnit styrkt skall kunna anses utgöra brott enligt lagen om handel med läkemedel. Detta gäller även om lagen antas vara tillämplig i förhållande till också andra stater än sådana som ingår i EES-området.

Att e-handelslagen endast omfattar informationssamhällets tjänster innebär emellertid inte att också ursprungslandsprincipens tillämpningsområde är begränsat på motsvarande sätt. Ursprungslandsprincipen är inte något nytt som introduceras genom e-handelsdirektivet utan en redan tidigare tillämpad princip även utom det område som regleras genom direktivet.

En omständighet som skulle kunna anses tala mot att den svenska läkemedelslagstiftningen skulle vara tillämplig enligt ursprungslandsprincipen är att svensk marknadsrättslig lagstiftning ansetts vara territoriellt begränsad enligt effektlandsprincipen även om denna begränsning inte grundats på uttrycklig lagstiftning utan på förarbetsuttalanden och praxis från Marknadsdomstolen (jfr t.ex. den nedan nämnda prop. 2006/07:6 s. 15 och där angivna hänvisningar). När det gäller den lagstiftningen står det alltså klart att det territoriella tillämpningsområdet utvidgades genom e-handelslagen (se prop. 2001/02:150 s. 113).

Den marknadsrättsliga lagstiftningens territoriella begränsning berördes även i prop. 2006/07:6 om kompletterande bestämmelser till EG-förordningen om konsumentskyddsarbete. I propositionen konstaterades att EG-förordningen innebar att behöriga myndigheter skulle kunna vidta åtgärder mot näringsidkare inom sitt tillsynsområde oavsett i vilken medlemsstat de berörda konsumenterna finns. Mot bakgrund av den svenska marknadsrättsliga lagstiftningens territoriella begränsning enligt effektlandsprincipen ansågs att det var motiverat med särskild lagstiftning om rätt för konsumentombudsmannen att ingripa mot marknadsföring som riktar sig mot ett annat land.

Några motsvarande bestämmelser ansågs däremot inte behövas när det gäller Läkemedelsverkets behörighet att ingripa mot gränsöverskridande överträdelser i EG-förordningens mening. Detta motiverades med att verkets befogenheter enligt läkemedelslagstiftningen inte var territoriellt begränsade på motsvarande sätt som den marknadsrättsliga lagstiftningen. (A. prop. s. 15, 22 f. och 28 f.; jfr vidare SOU 2008:4 s. 528). Detta innebär att läkemedelslagstiftningen uppfattas som tillämplig i överensstämmelse med ursprungslandsprincipen.

För en sådan uppfattning får också starka sakliga skäl anses tala. Internethandel och annan distanshandel riktar sig ofta till konsumenter inom ett stort antal olika stater. Det innebär att den mot varje stat riktade handeln endast utgör en begränsad del av den totala handeln. Om den stat från vilken handeln bedrivs inte anser sig kunna tillämpa sin interna rätt även när det gäller den mot utländska konsumenter riktade handeln är det uppenbart att det föreligger betydande risker för att överträdelser kommer att kunna utredas och sanktioneras i en endast begränsad omfattning. (Jfr härtill punkt 22 i ingressen till e-handelsdirektivet). Med en sådan rättstillämpning från svensk sida skulle Sverige kunna framstå som en lämplig bas för oseriös läkemedelshandel i betydande omfattning.

Problemen med distanshandel med läkemedel har uppmärksamrats i en resolution som Europarådet antog den 5 september 2007 (Resolution ResAP(2007)2 on good practices for distributing medicines via mail order which protect patient safety and the quality of the delivered medicine). I resolutionen (som måste anses utgå från ursprungslandsprincipen) noteras att e-handelsdirektivet inte behandlar frågor om säkerhet och läkemedels kvalitet vid distanshandel. Det framhålls vidare att patientens säkerhet är av största vikt och att distanshandel med läkemedel, om sådan tillåts, kräver klara kvalitets- och säkerhetsnormer och en tillförlitlig rättslig grund. Berörda regeringar rekommenderas att anta olika normer av detta slag och också att se till att det finns adekvata medel för att ingripa mot brott mot normerna.

Några formella eller andra omständigheter som talar direkt mot att lagen om handel med läkemedel är att anse som tillämplig i överensstämmelse med ursprungslandsprincipen, dvs. när handel bedrivs i Sverige men är inriktad på utländska marknader, synes inte finnas. Att lagen när det är fråga om verksamhet på utländska marknader skall tillämpas i enlighet med denna princip har förutsatts vid olika överväganden i lagstiftningssammanhang. Till de skyddsintressen som bär upp lagstiftningen hör enskilda personers säkerhet och hälsa. Detta skyddsintresse gör sig inte mindre gällande i förhållande till konsumenter som finns utomlands. HD finner mot denna bakgrund att vad hovrätten funnit styrkt beträffande de tilltalade är att anse som brott enligt svensk lag.

Sammanfattning

Vad HD anfört ovan innebär att svensk domstol är behörig att pröva åtal för de

gärningar som hovrätten funnit styrkta samt att dessa utgör brott enligt svensk lag. Då det i målet inte framkommit några andra omständigheter som utgör rättsligt hinder mot att de tilltalade fälls till ansvar enligt lagen om handel med läkemedel skall den dispenserade frågan besvaras i enlighet härmed.

Vid den nu gjorda bedömningen saknas det skäl att meddela prövningstillstånd i de delar där frågan därom har förklarats vilande.

Domslut

HD förklarar att vad hovrätten funnit styrkt beträffande envar av T.I., M.S., S.F., H.A., J.E. och P.S. enligt åtalspunkten 2 innebär att förutsättningar föreligger att döma dem till ansvar enligt lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m.

HD meddelar inte prövningstillstånd rörande målet i övrigt. Hovrättens domslut står därmed fast.

HD:s dom meddelad: den 5 december 2008.

Mål nr: B 3064-08.

Lagrum: 2 kap. 4 § BrB, 2, 4 och 11 §§ lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m. samt 5 § lagen (2002:562) om elektronisk handel och andra informationssamhällets tjänster.

Sökord: Läkemedel; Detaljhandel; Domstols behörighet
